

Hva jeg mente - hva jeg mener

Taler

Nic Waal

Dato

5 september 1959

Omstendigheter

Innlegg i NRK radio

1 Da jeg satt på Grini under okkupasjonen, var det smerteligste av alt det ikke å vite hvor mine 2 og 4 år gamle barn befant seg, og hvorledes de hadde det. Jeg tvilte både før det tidspunkt og da ofte på om det var riktig av en mor å delta i illegal kamp og risikere sitt og sine barns liv. Det kostet meget å komme frem til
5 den mening at barna ikke ville kunne bli lykkelige i en gestapoverden - og at det var alle mødres plikt å stå sammen for å redde verden fra terror og tortur. Jeg mente at vår kamp - selv om vi selv gikk til grunne - skulle skape en verden barn kunne leve i. I dag er mine barn voksne, og de skal føde barn til en verre verden enn da jeg var 9 ved første verdenskrig og mor under annen.

10

I dag sitter folk fornuftige og høytidelige og forhandler diplomatisk om atombomber og død og ødeleggelse som om ikke over 60 millioner unge og barn mistet livet eller sultet i hjel i de to verdenskrigene i barnas århundre. En kan gripes av kvalme over at man mente man hadde lov til å føde barn til noe slikt.

15

I dag foregår terror og tortur i øst, vest, syd og nord. Hverken da jeg var ung eller 40, drømte jeg om at arbeidskamerater i norsk arbeiderbevegelse skulle overta metoder fra våre fiender. For det er å overta slike metoder både når meningsforfølgelse og eksklusjon mot annerledes tenkende kan innføres, selv om
20 metodene ikke ser så krasse ut. Om man reiser til Øst-Tyskland fordi en tror kontakt mellom øst og vest er riktig, burde det ikke være mulig at man skal sees på som djevelens representant besmittet av andres synspunkter. Den lojalitet som oppstår ved slik tvang, er ikke lojalitet, men frykt. Det er mer enn irrasjonelt å reise på offisielt besøk til Moskva, men nekte folk å reise til Moskva-
25 dominerte land, og mer enn hykleri å fordømme Ungarn, men ikke Algerie og Afrika. Da jeg mente noe før, sammen med mange av dem som styrer og steller i dag, gjaldt vårt strev kampen mot urett, sult og sykdom overalt på jorden.

Mange synes å ha glemt det.

30

Da jeg var 12 diskuterte jeg ofte ved søndagsmiddagsbordet med mitt faderlige opphav. Han pleide ironisk og overbærende å si «det forstår du deg ikke på, bassen min.»

35 Jeg følte meg snytt og nedverdiget og løp ofte gråtende fra den deilige søndagsmaten. Jeg mente at gamle folk var overlegne og dumme som ikke skjønnte at en mente noe selv om en var barn.

Siden har jeg hørt eldre herrer mange ganger si til unge og ivrige menneskebarn:
40 «Vent til dere blir så erfarne som oss.» Så kloke som oss, mener de egentlig.

Blir man egentlig klokere når man har nådd middagshøyden? Jeg har selv nådd den, så jeg skulle være glad om det var sant, men jeg lurar av og til på om det holder stikk. Trygve Bråtøy pekte ofte på undersøkelser som viste at
45 hjernekapasiteten avtok alt fra 30-årsalderen. Unge menn tenker skarpere og redeligere, sa han ofte ved formiddagsteen på Ullevåll.

Årene og livets hendelser gir utvilsomt nyttige erfaringer som vi ikke har til rådighet som barn og unge. Men det kommer i høy grad an på den som erfarer -
50 på hvorledes han vurderer og føler under erfaringene.

Jeg synes å se mange som blir sløvere, og som blærer seg med sin visdom mer for å slå yngre i hodet. Jeg har grepet meg selv i å bruke at jeg er erfaren, mot mine yngre utdanningskandidaters uenighet med meg. Mange politikere fra alle leire
55 og partier blir etter hvert koldere og mer ufølsomme for urett og menneskelig ulykke. De kaller det ofte at de er realistiske. Kompromiss må til, sier de, når de egentlig rygger for fantasi om muligheter som koster anstrengelse og offer.

Fornuften blir en resignasjon og et skall som de dekker seg bak og kaller ansvar.

60

Hvor mange ganger bruker ikke folk fra arbeiderbevegelsen at regjeringsmakten gir mer ansvar? Ansvar adler mannen, heter det jo. De som har ansvar, hører liksom til en hellig orden, og de andre, som ikke har makten og dermed ansvar, har nesten ikke lov til å ha viten og mening.

65

Stundom spør en seg: er det ikke ofte unnfalighet og glatthet mer enn ansvar?

Og man spør også: ansvar for hva? Ansvar for at vi får billigere eller dyrere brød i Norge, eller ansvar for at folk ennå meies ned eller dør av sult og sykdom andre steder? Skal man ha ansvar for materielle goder eller for kontakt og trivsel mellom menneskene?

Det synes å være et tveegget sverd å komme i utøvende funksjon. Hverdagens detaljer og prioritetskrav i budsjettene fører ofte til kvasirealisme. Ungt blod må ofte til for å se andre veier.

Jo mer jeg tenkte på de eldre herrer, mette av dager, jo mer fikk jeg lyst til å se etter om jeg selv var blitt slik i forhold til det jeg mente før.

Men spørsmålet er: mente når, på hvilket tidspunkt i livet, og om hva? Om kjærlighet, yrke, penger, politikk, religion? Når er man meningsberettiget? Er det ved 21 år når man ofte blir stemmekveg? Når er ens lojalitet til et parti eller en bevegelse ekte ansvar for standpunkter, og når går man umerkelig over i død tradisjon eller skrekk for å settes utenfor? Det er ikke alltid lett å avgjøre. Nylig sa jeg nei til å reise til en filmfestival i Øst-Tyskland hvor «I slik en natt» skulle vises. Jeg mente å gjøre det av gode grunner, for det var umulig å reise fra Instituttet akkurat da. Men etterpå, da jeg tenkte på meninger, lurte jeg på om jeg ikke var redd for at Instituttet skulle få mindre bevilgninger av stat og kommune, hvis jeg dro. Var det realistisk og fornuftig, eller var det unnfalighet overfor mine meninger fra før? Som en ser, kommer en lett opp i alvorlige samvittighetsspørsmål.

Svært mange mennesker mener noe med hodet og føler noe annet med hjertet. Mange stenger helt av for hva de føler, når de tenker. Det kalles ofte å være logisk.

Men hjertet har også sin logikk. Det sies lett at kvinner tenker med hjertet, som om det var foraktelig. Men hvis vi ikke tenker med hjertet i dag, går verden til helvete.

Et personlig standpunkt fordrer i virkeligheten at en bruker både hjernecellene og hjertet. Små barn mener ofte ting lidenskapelig, men de er også ubønnhørlig logiske og mister dette etter hvert som de blir voksne og såkalt fornuftige.

Når jeg skal velge tidspunkt for «mente», begynner jeg derfor med første

meninger. Som 6-åring bodde jeg i en gammel villa omgitt av en have så stor som jordkloden, midt i Oslo. Verten var en gammel, sint, hvitskjeget mann. Jeg husker ham som sint fordi han skjelte og smelte når vi hoppet på gulvet i annen etasje. Vi syntes han var fryktelig rik, som eide alt sammen.

Min far var løytnant, og vi trodde vi var fattige. Men i haven i et hvitt hus som egentlig var redskapsbod, bodde en familie som var enda fattigere. Moren i den familien var tynn og blek og hadde alltid en unge ved brystet. Mor sa ofte, når vi hadde vært og hjulpet den mammaen når hun var syk, at det var synd og skam at de måtte bo slik. En dag vi var der, spyttet hun blod, og da måtte de flytte.

Da mente jeg med hele meg at det var blodig urett at folk skulle være så fattige at de ble syke.

120

Dengang mente jeg det var den gamle vertens skyld.

Jeg mener i dag det samme om fattigdom og sykdom, selv om skyldspørsmålet er mer innviklet. Men jeg tar meg i det, når jeg ikke gløder nok for fremskritt, og når jeg tviler på om det er riktig å bruke all kraft og tid på nervøse sinn. Kanskje jeg burde tenke så enkelt og lidenskapelig om nød og urett som da jeg var 6, og bruke tiden mot atombomber istedenfor til barnepsykiatri.

Verten hadde en vedhugger som var jøde, og som var fillete og fremmedartet. Vi var redd ham, men vi mente også at verten ga ham for lite penger. For vedhuggeren, som var litt underlig, så sulten ut og brant i øynene av fortvilelse. De voksne sa noe om vandrende jøde. Jeg forestilte meg at han gikk barbert i sneen fra sted til sted og aldri kunne hvile. Da mente jeg også lidenskapelig at det var urett at annerledes mennesker skulle behandles slik.

135

Siden har vi opplevd at jøder ble gasset i tusentall. Under okkupasjonen mente vi at jødehat og jødeforfølgelse var umenneskelig. Vi hadde kanskje da en levende og lidenskapelig holdning, men i dag sier vi vi ikke har tid, og vi har glemt barnets rene hjerte og lukker øynene til for at slikt rasehat og fordømmelse av annerledes mennesker forekommer rundt oss hver dag.

140

Jeg må nevne mer av barndommens meninger.

Da jeg var 9, begynte jeg å lese meget. Jeg fikk lov til å lese indianerbøker og

Ingemannsromaner, som jeg lånte på biblioteket. Derimot fikk jeg ikke lov til å lese bøkene i mine foreldres bokskap. Jeg var sykkelig, så jeg var ofte alene i sengen og leste ut bøkene fort, så jeg lirket opp bokskapet. Jeg husker best «Fruen fra Havet» og «Bygmester Solnes», som jeg hadde under madrassen.

150 Hvor meget jeg forsto, vet jeg ikke, men jeg svevet i angst og beven for å bli oppdaget. Da syntes jeg voksne var dumme som forbød barn bøker istedenfor å forklare dem. Dessuten var det mye uhyggelig i Ingemann, som de burde tenkt ga onde drømmer.

155 Siden, da jeg ble 12, var alt om seksualitet forbudt. Da leste jeg leksikon og Mary Slopes med lysestump om natten. Min mor innvidde meg ikke i menstruasjonens mysterier. Så da jeg fikk den, trodde jeg jeg hadde fått en fryktelig og skamfull sykdom. Det var noe med urenheter. Samtidig sa hun at kvinner ikke følte erotisk og måtte tilfredsstille mannen av hustruplikt. Jeg syntes det var forferdelig, men Mary Slopes, som bl. a. hevdet at ekteskap ble lykkeligere når det var kontakt mellom ektefellene både fysisk og psykisk, lettet mitt hjerte. Jeg skjønnte at min mor var en Ibsenskvinne. Det satt vel noe igjen av «Fruen fra havet», tenker jeg. Og jeg mente glødende at kvinnebefrielse ikke bare var kvinnesak slik min mor hevdet den, -men også retten til å føle med

165 kroppen og bestemme over sin skjebne i kjærlighet. Det var lenge før jeg selv hadde noen erfaring. Min far og mor var ikke lykkelige. Da jeg var mindre, ville jeg aldri gifte meg. Men etter at Mary Slopes hadde brakt meg opplysning og pekt på angstens mørkemakt, mente jeg at opplysning og helbredelse for fordømmelse og angst ville gjøre ekteskapene lykkeligere. Jeg trodde riktignok

170 da at opplysning var nok, og at forholdene når det gjaldt kjærlighet og ekteskap, skulle bli rettet på i min levealder og for mine barn, når de kom.

I dag mener jeg det samme om kjærlighet: at både kroppen og sinnet må forenes, men jeg ser at intellektuell innsikt ikke skaper kroppslig kontakt uten videre.

175 Mange av de unge som har fått seksuell opplysning, er like hjelpeløse og usikre overfor det annet kjønn. Det tar nok generasjoner å løfte åket. I det hele har mitt senere yrke ført til større erfaring om hvorledes oppdragelsen nedfelles i en lenge før ens intellektuelle forstand blir utviklet. Det er langt viktigere å oppheve

180 generell avstumpning og kontaktløshet enn jeg dengang mente det var.

Slik gikk det også med mine politiske meninger.

185 Det var helt naturlig på bakgrunn av mine barnslige meninger å slutte meg til
Clarté og Mot Dag. Falk var, som alle vet, ikke bare en spennende og logisk
foredragsholder, men hadde en utrolig sjarm og evne til å lytte til unge personer.
Da han engang brukte 2 timer til å forklare meg det russiske rådssystem, strålte
historiens og fremtidens lys inn over meg. De forskjellige meninger jeg
190 lidenskapelig hadde hatt, falt liksom til ro som stener i et bygg. Både Marx og
Lenin brakte også kvinnens frigjøring i sammenheng med alle undertryktes
kamp. Men jeg mente da at verdens forbedring ville skje i vår tid, noe det jo i dag
ikke ser ut til. Falk selv hadde stor forståelse for det avvikende, men jo mer
velorganisert, jo mer disiplinert Mot Dag ble, jo mer ble den avvikende foraktet.
195 Det førte meg ut av Mot Dag. Jeg var avvikende på mange måter, bl. a. meget
nevrotisk. Det var det ikke plass for, like så lite som i Sovjetunionen i dag. Først
da jeg selv fikk behandling og kontakt med Freud, ble marxismen supplert med
en mening om det emosjonelles større betydning for menneskenes samliv.

200 Marx sier et sted til Engels at menneskene og familien forandrer seg senere enn
de økonomiske og tekniske forbedringer. Vi bestemmes indirekte av ytre
forandringer, men en generasjon senere. Marxister over hele verden later til å ha
glemt at Marx pekte på nødvendigheten av en psykologi som forklarte dette
fenomen. En slik psykologi og sosiologi er vi langt på vei til å få. Uten å smelte
205 en forståelse for menneskenes sinn og tro inn i den politiske teori, stivner både
sosialisme og konservatisme. Hele vår kamp for å skape demokrati på
arbeidsplassen støter på de emosjonelle faktorene og oppdragelsen hos folk.
Byråkrati er en slik tilstivning og maktorganisering som ikke oppheves hverken
av endring i administrasjonsapparat eller bedre levestandard.

210

Vi har utvilsomt nådd meget i materiell forbedring i verden, men sinnets kulde
og avstengning synes fremdeles å være tilstede blant sosialister, kommunister,
Kristelig Folkeparti og Høyre. Så lenge vi for alvor regner med krig og
atomødeleggelse, som om vi levde 2000 år før Kristus, har vi ikke lov til å mene
215 for fine og innviklede ting. En kan i alle fall ikke la være å fortvile over at
fremskrittet allikevel ikke har ført verden i dypere forstand bort fra
menneskeeteri - det vil si menneskeødeleggelse. Da får en lyst til å mene så enkle
ting som da man var 6 år.

220 Når jeg i dag ser at den praktiske utforming av meninger jeg hadde, fører til
ortodoksi og fordømmelse, og at riktige ting fins i alle leire, da er jeg tilbøyelig til
å si at det urolige og spontane hjertet bak meningene var og er det viktigste før

og nå og i fremtiden.

225

Kilde

Torild Skard (red): Ny radikalisme i Norge. Oslo 1967, s. 193-198.

Emneoversigt

Andre verdenskrig, Barn, Feminisme, Innlegg i radio, Kvinnesak

230

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/hva-jeg-mente-hva-jeg-mener-10722>

235

240

245

250

255

260